
A jogklinika, mint alternatív oktatási módszertan?!*

Kálmán Renáta**

napjainkban a különböző képzési területeken egyre nagyobb hangsúly helyeződik a hagyományostól, a megszokottól eltérő oktatási módszerek bevezetésére és alkalmazására. Habár az átállás nem egyszerű, és számos tényező nehezíti, mégis néhány elszánt oktató alkalmaz újkeletű, vagy éppen csak hazánkban újnak számító, más országokban viszont már bevett módszereket, hogy emelje az oktatás hatékonyságát. A tanulmány célja, hogy egy Magyarországon nem túl számottevő gyökerekkel rendelkező módszerről értekezzen, nevezetesen a jogklinikáról. Annak ellenére, hogy a jogklinika módszertan több mint száz éve ismert, az 1960-as években pedig az anyaországának számító Amerikai Egyesült Államokban (továbbiakban: USA) robbanásszerű fejlődésnek indult, itthon kizárólag néhány egyetem jogi kara vezette be, és ezek közül kizárólag egynél működik a kezdetek óta, megszakítás nélkül. Felmerül a kérdés, milyen tényezők teszik kedvezővé az USA-ban, és melyek lehetetlenítik el hazánkban a jogklinikák széleskörű alkalmazását. Ehhez hasonló kérdésekkel kíván jelen tanulmány foglalkozni. A cikk három nagyobb egymásra épülő szerkezeti elemből épül fel. Elsőként, elengedhetetlen egyes, a téma szempontjából jelentőséggel bíró tanulási formát röviden ismertetni, majd ezt követően a jogászképzéstől elvárt kompetenciák, illetve ezen képzéssel kapcsolatosan felmerülő kritikák közül néhányat kifejteni. Végezetül pedig a jogklinika kerül a fókuszba, így a fogalmára, típusaira, illetve azokra a nehézségekre helyeződik a hangsúly, amelyek akadályozzák a jogklinikák széleskörű elterjedését hazánkban.

* A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, *Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban* című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

** Egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék.

1. Fogalmi háló

Mára már számos tanulási forma létezik, amely részben köszönhető a technológia fejlődésének, hiszen megjelent és egyre szélesebb körben elterjedt az e-learning, illetve a különféle távoktatási típusok, másrészt viszont annak is, hogy az oktatók újabb eszközökkel és módszerekkel kívánják „felpezsdíteni” a képzést. Ilyen formák, példának okáért, a tapasztalati tanulás, a nyitott tanulás, vagy a saját élményű tanulás. Ezen, akár atipikusnak is nevezhető formák közül három szoros relációban áll a jogklinika módszertannal, hiszen valamennyi formából tudunk jellemzőket kiemelni, amelyek a jogklinikai képzésnél is jelen vannak, és amelyek könnyebbé teszik e módszertan definiálását, megértését. Ez a három típus a tapasztalati, a gyakorlati tanulás, valamint az alternatív oktatás.

A tapasztalati tanulás (experiential learning) jelentősége, mely módszert David Kolb pszichológus négyciklusú tanulási folyamatnak nevezett, abban áll, hogy a tanulás és a fejlődés forrása az egyéni vagy a csoportos tapasztalat.¹ A tanulás egy négyciklusú fejlődési folyamat, amely az alábbi egymásra épülő fázisokból áll: tapasztalás, elmélkedés, értelmezés és végezetül a tervezés.² E típusú tanulásra jellemző, hogy az ismeret a folyamatos tapasztalásból érkezik, amely segíti feloldani az elmélet, így nevezetesen az egyes elvont elvek, fogalmak közötti konfliktust, valamint rendszerszemléletű tudást biztosít. Feltétele, hogy egy motivált tanuló álljon a központban, aki rendelkezik kritikai gondolkodással, miközben az oktató rendkívül segítőkészen, nyitottan, egyfajta mentorként támogassa a hallgatót a tanulási folyamatban.³ A tapasztalati tanulás elemeivel rendkívül szoros kapcsolatban áll a gyakorlati tanulás (practical learning). Ez a típusú tanulás egyrészt alkalmas arra, hogy a „*tanuló kiválassza a neki megfelelő tudástartalmat, másrészt pedig lehetősége van arra is, hogy felismerje tevékenysége értelmét, meggyőződhessen a tanultak hasznosságáról.*”⁴ Erre a formára kimondottan jellemző a rugalmasság, vagyis a diák maga dönthet arról, mit kíván tanulni és az így megszerzett tudás gyakorlatbeli alkalmazása során arról is meggyőződhet, hogy mennyire sikerült elsajátítania a kívánt ismeretet. Amennyiben a tanulás sikeres, számos alapkészség és kulcs-kompetencia fejlődik és rögzül. Mindezekkel szemben az alternatív oktatás (alternative education) egy olyan gyűjtőfogalom, amely magába foglal olyan formális és nem-formális oktatási formákat, módszereket, amelyek a megszokott, hagyományos gyakorlattól eltérnek. Ezen módszer centrumában a hallgató áll, így figyelemmel van a tanulók igényeire, eltérő fejlődési ütemükre, vagyis elmondható, hogy egy rendkívül megengedő, rugalmas rendszer, amely az esélyegyenlőséget szolgálja.⁵ Azonban azt tapasztalhatjuk, hogy az alternatív oktatási módszerek itthon, különösen igaz ez a jogászképzésre, csekély mértékben elterjedtek. Ez eredetetzethető egyrészt

¹ Kadocsa László: *Az atipikus oktatási módszerek*, in: *Felnőttképzési Kutatási Füzetek*, Budapest 2006, 49. o.

² Uo. 49. o.

³ Uo. 50. o.

⁴ Uo. 51. o.

⁵ Uo. 61. o.

onnan, hogy költségesebbek, mint a hagyományos oktatási formák, másrészt kisebb létszámmal működő programok, amely szintén ellentétben áll a megszokott frontális oktatással, ahol akár több száz hallgatónak is tarthat előadást a tanár. Harmadrészt, az oktatók sem a hagyományos tanári szerepben, sokkal inkább tanácsadó, facilitátor pozícióban vannak, így az ő felkészítésükre is több energiát szükséges fordítani, valamint nekik is meg kell tanulniuk az új szerepkört. A fogalmi ismertetések alapján mind a tapasztalati, mind a gyakorlati tanulási forma belefér az alternatív oktatás keretébe.

Annak ellenére, hogy a tapasztalati tanulás egyik leggyakoribb formája egy munkába való betanulás, vagy egy továbbképzésen való részvétel, mégis például a mediátor, vagy a különböző egészségügyi, mérnöki stb. alapképzések szerves része. Ez a forma már alapkészségeket és kompetenciákat feltételez, amelyeket az adott hivatás szempontjából fontos szakmai készségekkel szükséges kiegészíteni. A gyakorlati tanulás esetén a hallgató a tudásanyag megválasztásával rugalmasságot kap, amelynek segítségével az adott ismeret gyakorlati alkalmazásával képes készségeket, kompetenciákat, attitűdöket maga elsajátítani.

A jogklinikával kapcsolatban előljáróban fontos azt megjegyezni, hogy kettős céllal bír: i) szociális és ii) oktatási. Utóbbi cél segíti a jogászoktól elvárt képességek, készségek, attitűdök elsajátítását azáltal, hogy a jogász szakmára jellemző tevékenységet végeznek a tanulók akár szimulált, akár élő ügyfeles ügyek tekintetében. Valamennyi hazai egyetem jogász képzése elvár egy hathetes szakmai gyakorlatot,⁶ annak érdekében, hogy a hallgatók bepillantást nyerjenek egy-egy hivatás működésébe. Habár itthon a szakmai gyakorlat kötelező, és különálló elem a tantervben, nem kapcsolódik formálisan a fakultatív tárgyként választható jogklinikához. Más országokban, például az USA-ban, ahol nincs kötelező szakmai gyakorlat, a jogklinika keretében a hallgatók egy szakember, akár ügyvéd, ügyész, bíró, jogtanácsos mellett lehetőséget kapnak a szakmára való felkészülésre. Ezt a típust nevezik élő gyakorlati (live practice) jogklinikának. Ebből következőleg, a jogklinikák alternatívát kínálnak a különböző képességek, attitűdök elsajátítására, miközben az adott hivatásrend, jelen esetben a jogászság szakmaspecifikus ismereteinek berögződésére is lehetőséget teremtenek.

2. A hazai jogászképzés taszítja az alternatív oktatási módszereket?

A jogászképzés jelentős történelmi múlttal rendelkezik hazánkban. Ugyan a képzés fontossága megkérdőjelezhetetlen, megreformálása mégis módfelett szükséges. Sajnálatos módon azt tapasztalhatjuk, hogy a jogászképzésben a frontális, előadás jellegű, egyoldalú ismeretátadás a hangsúlyos. Egyre több törekvés van ennek megváltoztatására, viszont ez nagyban függ az adott intézmény változás melletti elköteleződésének mértékétől, illetve az oktatók hozzáállásától is. Egy átalakításhoz nem elegendő, ha néhány oktató vagy tanszék innovatív eszközök alkalmazásával

⁶ Szakleírás: Jogász osztatlan szak, https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok/Szakleirasok/index.php/szak/44/szakleiras (utolsó megtekintés: 2019. január 27.)

modernizálja az oktatási módszerét, ehhez ugyanis rendszerszintű változásra van szükség.

A továbbiakban a tanulmány azon, a jogászképzésben megbúvó akadályokkal, problémákkal foglalkozik, amelyek kapcsolatban állnak vagy állhatnak a jogklinikák elterjedésének hiányával. Következésképp, i) a tárgyak tartalma, ii) az oktatási módszerek, illetve iii) az oktatói attitűd kerül górcső alá.

Az első kérdéskör, hogy mit oktassunk. A tartalmat illetően a jogászképzésben a hangsúly mindig is az alkalmazandó és alkalmazható hatályos joganyag átadásán volt. Habár valamennyi jogi karon az első két szemeszterben még a bevezető tárgyak, így példának okáért a jogtörténeti kurzusok a számottevők, ugyanakkor kis mértékben megjelenik a hatályos joganyag is.⁷ Nagyobb nehézséget, és komolyabb vitákat okozott és okoz a mai napig a joganyag ismeretének mélysége.⁸ Pokol Béla szerint a törvényi rendelkezések befűlézéséről, míg Róna Péter szerint a jogszabályok felesleges memorizálásáról beszélhetünk itthon.⁹ Ennél fogva, mindkettőn azon az állásponton vannak, hogy a jogszabályok megtanulása helyett a lényeg ezeknek a megértése, a különböző anyagi, eljárási és végrehajtási rendelkezések közötti összefüggések meglátása lenne. Ugyanakkor, a különböző jogterületek közötti kapcsolatot, átfedéseket is fel kell tárni a hallgatók előtt. Annak ellenére, hogy a common law jogterületeken a jogi oktatás tartalmát illetően a hangsúly a joganyag memorizálása helyett az esetjogon van, egyes szakemberek, például Leonard L. Riskin szerint ez nem elegendő. Hiszen az oktatás legtöbbször egyes, elsősorban fellebbviteli bírósági eljárásokra szűkül, így elhanyagolják a tényállás felderítését, a jogszabályok értelmezését, nem mutatnak be egyéb jogterületeket, mint például a jogi tanácsadás, mediálás, szerződéskészítés, és nem foglalkoznak a kreatív jogászi gondolkodásmód fejlesztésével.¹⁰

A tartalmat illetően a jogásztársadalomban két, egymással teljes mértékben szembenálló álláspont létezik, az egyik a langdelli, a másik a holmesi.¹¹ Míg az előbbi szerint a jog olyan tudomány, amelynek laboratóriuma a könyvtár, addig a másik úgy véli, hogy a jog csak tapasztalat.¹² A mai napig nem alakult ki egységes nézőpont arra vonatkozóan, hogy az elméleti vagy a gyakorlati képzésnek kellene előtérbe kerülnie a jogászképzésben. Véleményem szerint egyik sem hanyagolható el, a kettőnek párhuzamosan, együtt kellene végigfutnia a képzésen. Pokol Béla szerint a jogászképzésnek kettős feladata van, az egyik a jogdogmatika

⁷ Valamennyi hazai jogász képzés mintatantervének áttanulmányozása után arra a megállapításra juthatunk, hogy az első évben csak néhány kar mintatantervében jelenik meg a hatályos joganyag oktatása. Így például, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán már az 1. félévtől, a Szegedi Tudományegyetem, illetve a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán pedig már a 2. szemesztertől tanulnak a hallgatók alkotmányjogot. A többi jogi karon elsősorban alapozó tárgyak kerülnek oktatásra az első évben, példának okáért jogtörténet, római jog, filozófia, államelmélet, latin nyelv.

⁸ Nagy Zsolt: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007 115. o.

⁹ Uo. 115. o.

¹⁰ Leonard L. Riskin and James E. Westbrook: Integrating Dispute Resolution into Standard First-Year Courses: The Missouri Plan 39. *Journal of Legal Education* 1989, 509. o. Idézi: Nagy 115-116. o

¹¹ Nagy: i.m. 116. o.

¹² Uo. 116. o.

ismertetése, a másik a jogi értékek előtérbe helyezése, ugyanis ezek nélkül stabil jogrendszerrel nem beszélhetünk.¹³ Amennyiben Pokol álláspontját vesszük alapul, akkor olyan jogászokat engednek a jogi karok 5 év után szabadjára, akik ugyan úgy tudnak gondolkodni, mint a jogászok, de közel sem tudnak úgy viselkedni. A jogászi gondolkodásmód, érvelés és normatív értékek lehető legszélesebb körű átadása a diákok számára elengedhetetlen, hiszen a pusztán joganyag megtanulásával csak felszínes ismeretekkel rendelkeznének, szükséges a strukturális összefüggések megértése, az ok-okozati kapcsolatok feltárása, mégis, ha a jogászi képzésből kiemeljük a gyakorlati készségek átadását, „félkész” jogászokat bocsátunk a munkaerőpiacra. Természetesen ez nem újkeletű elgondolás, hiszen létezik egy ősi felfogás, nevezetesen a menet közben tanulás (learning by doing). A 2008-as Tuning-report rámutatott arra, hogy a legnagyobb eltérés a frissen végzett jogászok és az őket alkalmazók között, hogy az utóbbiak rendelkeznek azzal a képességgel, hogy a jogi tudásukat átültessék a gyakorlatba.¹⁴ Ezt a távolságot a különböző tapasztalati, gyakorlati tanulási formákkal, így például a jogklinikai módszertannal kiválóan lehetne csökkenteni. Fleck Zoltán hasonló állásponton van. Véleménye szerint, a „doktrínára épülő oktatás elbizonytalanító hatása: technikai eszközt ad a használathoz szükséges készségek és attitűdök fejlesztése nélkül.”¹⁵

A második problémakör annak eldöntése, hogy hogyan oktassunk. Habár a fentebbiekben már részben említettük a módszertant, azonban ennek mélyrehatóbb elemzése szükséges. Az oktatás mikéntjében való szemléletváltás talán a legsürgetőbb. A tanárközpontú szemléletet fel kellene váltania a diákközpontúnak. Még mindig azt tapasztalhatjuk, hogy a diák passzívan ül az órán, jegyzetet készít a tanár által elmondottakból, az oktató kérdéseire pedig nehezen, és csupán néhányan mernek válaszolni, mivel a tanár autoritásként van jelen. A tanulás fókuszja pedig kimerül a helyes válaszok megadásában. Ezzel szemben, a tanulóközpontú modell értelmében a diákok aktívak, a cél a tananyag mély megértése, az oktató pedig facilitátorként, segítő partnerként vesz részt az oktatásban.¹⁶ Azon felsőoktatási intézmények eredményesek és képesek elérni a kimeneteli követelményeket, amelyek hasznos tudást adnak, valamint a készségek fejlesztésének változatos módszereivel elégítik ki a tanulók igényeit.¹⁷

A magyar képesítési keretrendszer négy elemből áll: tudás; képességek; attitűdök; autonómia és felelősség.¹⁸ Érdemes valamennyi elemhez szemléltetésként néhány példát említeni.

¹³ Uo. 116. o.

¹⁴ Julian Lonbay et al.: *Tuning Legal Studies in Europe: Initial findings*, 2008, 24-15. o. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1677820 (utolsó megtekintés: 2019. január 15.)

¹⁵ Fleck Zoltán: *A jogászképzés szintleíró jellemzői*, ELTE ÁJTK, 2017, 2. o.

¹⁶ Uo. 6. o.

¹⁷ Uo. 11. o.

¹⁸ 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról, 1. sz. melléklet

Tudáshoz tartoznak az adott szakma, jelen esetben a jogász hivatás elméleti és gyakorlati ismeretei, problémamegoldó módszerei, sajátos szókincse, etikai normái és dilemmái. Elengedhetetlen ismerni az etikai elveket, ugyanakkor az adott munka gyakorlása során szembesül vele az ember, hogy milyen „vékony határvonal” van az etikus és etikátlan magatartás között. Elég csak a különböző összeférhetlenségi szabályokra gondolni. A gyakorlati, tapasztalati típusú tanulás során akár szimulált helyzetgyakorlatok, akár élő ügyfeles ügyek esetén „saját bőrükön” tanulják meg a hallgatók az etikai elvek gyakorlatbeli érvényesülését. Gondoljunk csak a korábban hivatkozott „menet közben tanulás” elméletére.

A képességek kapcsán mindenképp meg kell említeni a szakjogi terminológia biztos alkalmazását, a kritikai gondolkodásmódot, a szakmai kommunikációs- és íráskészséget, a lényeglátást, véleményalkotást, érvelést, a megtanult gyakorlatba való átültetését, alternatív megoldási módszerek kutatását, illetve alkalmazását. Az élő ügyfeles jogklinika (live client clinic) esetén a diákok meghallgatják az ügyfél jogi problémáját (szakmai kommunikáció), majd ezt követően meg kell találniuk az adott ügy szempontjából releváns tényeket, információkat (lényeglátás), ezt követően felkutatják a szükséges jogi rendelkezéseket (a jog forrásainak biztos használata), majd megoldást kínálnak az ügyfélnek (a megszerzett ismeretek gyakorlati alkalmazása). A fentebbi példa ugyan rendkívül leegyszerűsített, ugyanakkor alkalmas arra, hogy szemléletesen bemutasson néhányon olyan képességet, amelyeknek elsajátítása, fejlesztése a hagyományos, frontális, oktatóközpontú oktatás során elmaradna.

Az attitűd vonatkozásában nem lehet elhanyagolni a folytonos önálló tanulásra, illetve szakmai továbbképzésre való nyitottságot, a szakmai és társadalmi problémák iránti érzékenységet, a jogi hivatást űzők esetén a jogsegély és a pro bono jogász munka iránti elköteleződést, a mediációra való nyitottságot. Habár a jogklinika módszertan a következő fejezetben szerepel, fontos megemlíteni, hogy az oktatás mellett a másik célja a szociális igazságosság előmozdítása. Elsősorban élő ügyfeles jogklinikáknál a jogász munkát ellátó hallgatók a társadalom marginalizált, alulreprezentált tagjainak nyújtanak segítséget, akik nem engedhetik meg maguknak, hogy ügyvédet hatalmazzanak meg.¹⁹ A hallgatók által végzett pro bono munkának mindkét oldala (hallgató és ügyfél) nyertes. Az ügyfél szempontjából olyan személy jár el az érdekében (képviseli hatóság, bíróság előtt, ír beadványt stb.), aki az adott szakma speciális ismereteivel rendelkezik, így biztosítva számára az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést, míg a diák szempontjából fontos, hogy számos, fentebb említett képességét és tudását tudja próbára tenni és fejleszteni, másrészt rálátást nyer arra, miként működnek az egyes állami intézmények. A jogklinika programok így, közvetett módon alkalmasak lehetnek arra, hogy a jogászok szociális érzékenységének formálásával emberségesebbé tegyék a jogász szakmát.²⁰ Hazánkban a jogklinikás hallgatók

¹⁹ Tóth Judit: Legal Clinic as a Promising Alternative Instrument in Hungary, *Jogelméleti Szemle*, 2017/4. szám 151. o.

²⁰ Fryderyk Zoll, Barbara Namysłowska-Gabrysiak: Chapter Five – The Methodology of Clinical Teaching of Law, in: *The Legal Clinic. The Idea, Organization, Methodology*, (Ed: Dariusz Lomowski), Fundacja Uniwersyteckich Poradni Prawnych, Varsó, 2005, 186. o.

jelenleg még az ügyfelek képviselőjét nem láthatják el. Kérelmet, fellebbezést vagy egyéb jogi dokumentumot a diákok elkészíthetnek, ugyanakkor, az ügyfél saját maga képviseli az érdekeit a különböző hatóságok előtt, mivel legtöbb esetben, anyagi okok miatt, ügyvédet nem tud meghatalmazni.

Végezetül, de nem utolsó sorban, a képzési keretrendszer eleme az autonómia és felelősség. Példaként érdemes megemlíteni a pontos és önálló munkavégzést, döntésekért való felelősségvállalást, értékelköteleződést, valamint a jogász szakma értékeinek fejlesztésére való törekvést. Annak ellenére, hogy az elsajátítandó szakmai kompetenciák közül csupán néhány került kiemelésre, mégis látható, hogy a jogklinikai módszertan mennyi területen tud segítségére lenni a jogászképzésnek ezek elérésében, fejlesztésében. Természetesen, a jogklinikai mellett elengedhetetlen más gyakorlati, tapasztalati, alternatív oktatási módszer – mint például vitakörök, tárgyalás-szimulációk, alternatív vitarendezési kurzusok, beadvány szerkesztési szemináriumok – tanrendbe való beépítése. Hiszen a hallgatók eltérő képességekkel, attitűdökkel bírnak, így széles palettát kell kínálni számukra annak érdekében, hogy azon kompetenciáikat fejleszthessék, amelyekkel nincsenek megelégedve. Továbbá, az ilyen tárgyak vonatkozásában fontos az alacsony hallgatói létszám, mivel így tudja az oktató valamennyi diák munkáját személyre szabottan segíteni.

A harmadik akadályozó tényező az oktatók hozzáállása és helyzete. A probléma gyökere az oktatók megosztottsága a tekintetben, hogy az elméleti vagy a gyakorlati képzés a fontosabb. Mindehhez hozzátartozik annak eldöntése is, hogy kik oktassanak az egyetemen. Amennyiben kizárólag gyakorló jogászok tanítanak, olyan, általuk fontosnak tartott néhány képesség átadására fókuszálnának, amelyet szakmai tapasztalataik alapján nélkülözhetetlennek tartanak, vagyis „gyakorlatra kész” diákokat képeznének. Ezzel viszont a kritikai gondolkodásmód, az elméleti tudás egyetem falain belüli megszerzésének lehetőségétől fosztanak meg a hallgatókat. Abban az esetben, ha csak professzorok oktathatnának, a mérleg nyelve a doktrínák elsajátítására helyeződne, és a képzés pusztán kis szegmensében nyílna alkalom tapasztalati tudás szerzésére. Ezenkívül visszaveti az alternatív oktatási módszerek térnyerését az a felfogás, miszerint „a megszokott, jól bevált gyakorlat a jó gyakorlat”. Amennyiben nem nyitnak a tanárok az új, Kadocsa által atipikusnak nevezett tanítási formák felé, a képzések leragadnak és képtelenek lesznek tovább fejlődni. Az oktatók képzik a jövő jogász szakembereit, így „*az oktatói szféra a jog és társadalom ideáinak legjelentősebb formálói, hatásuk nemcsak a jogi oktatásra, de magára a jogra is a legkomolyabbnak mondható.*”²¹ A legtöbb kritikát mégis azért kapják az oktatók, mert kizárólag arra a kérdésre fókuszálnak, hogy mit tanítsanak, emiatt viszont teljesen megfeledkeznek arról, hogy miért és hogyan oktassanak.²² Nehezíti az európai oktatók helyzetét, hogy ellentétben USA-val, nagy a szakmai nyomás rajtuk, hogy a lehető legrövidebb időn belül a legtöbb akadémiai lépcsőt (Ph.D., habilitáció) teljesítsék, ami miatt kénytelenek feladni azon tevékenységeiket,

²¹ Nagy: i.m. 110. o.

²² Richard J. Wilson: *The Global Evaluation of Clinical Legal Education, More than a Method*, Cambridge University Press, 2018, 7. o.

amelyek hosszabb felkészülést igényelnek, így például a jogklubikában való részvételt.²³ Mindehhez hozzájárul, hogy az oktatók akadémiái életében viszonylag elhanyagolható a tanítás fontossága, ellenben cikkek, könyvek publikálása, ösztöndíjak elnyerése, szakmai tanulmányutakon való részvétel annál fontosabb.²⁴ Az oktatók helyzete, illetve az alternatív tanítási módszerekhez való hozzáállásuk a jogi oktatás fejlődését hátráltatja.

Számos tényezőt ki lehetne még emelni, amelyek az alternatív oktatási módszerek széleskörű elterjedését akadályozzák vagy hátráltatják, azonban ezek közül az általam három legjelentősebbnek tartottat kívántam részletesebben ismertetni. Következésképp, „[a] pusztán információátadásra épülő hagyományos oktatás a legkevésbé hatékony, hiszen a passzív befogadás gyakran még a megértésig sem képes eljutni.”²⁵ Az oktatók kulcsszerepet játszanak a diákok jogász hivatásra való felkészítésében, éppen ezért fontos, hogy a diákokat gondolkodóvá és ne memorizálóvá képezzék. Abban az esetben, ha a hallgatók értik az összefüggéseket, akkor képesek lesznek kritikusan gondolkodni, megérteni és fellépni a különböző társadalmi konfliktusok során, valamint felelősséget vállalni a köz érdekében. Érdemes lenne más hivatások, példának okáért orvosok, nővérek, mérnökök mintájára átgondolni a gyakorlati órák számának megemelését. Hiszen ezen szakmák esetén a képzés negyedét vagy felét teszik ki a klubikai, gyakorlati kurzusok.²⁶ A jogi oktatás egyik legnagyobb kihívása összekapcsolni a jogot oktatók érdekeit a gyakorló jogászok szükségleteivel, valamint a közszel, amelynek szolgálatára e hivatás felesküdt.²⁷

3. A jogklubika képzés története és módszertana

3.1. A jogklubika képzés rövid történeti áttekintése. Létezik egy ősi kínai mondás, miszerint „[h]allom és elfelejtem, látom és emlékezem, csinálom és megértem.”²⁸ E bölcsesség tökéletesen körülírja a tapasztalati, gyakorlati tanulás jelentőségét. Megalapozza arra vonatkozó állításom, hogy egy adott szakma kompetenciáinak elsajátításához elengedhetetlen a hivatás egyetemen belüli, védett, oktatók és/vagy gyakorló jogászok általi felügyelete mellett „kipróbálása”. Igyeekszem bizonyítani, hogy miért módfelett alkalmas erre a jogklubika módszertan. A tanulmánynak ugyan nem célja, hogy mélyreható történelmi áttekintést adjon a jogklubikák elterjedését illetően, ugyanakkor néhány mérföldkövet érdemes megemlíteni.

²³ Dubrava Aksamovic, Philip Genty: An Examination of the Challenges, Successes and Setbacks for Clinical Legal Education in Eastern Europe, *International Journal of Clinical Legal Education*, Vol. 20, 2014, 437. o.

²⁴ Richard J. Wilson: *The Global Evaluation of Clinical Legal Education, More than a Method* 7. o.

²⁵ Fleck: i.m. 27. o.

²⁶ Richard J. Wilson: *The Global Evaluation of Clinical Legal Education, More than a Method* 8. o.

²⁷ William M. Sullivan et al.: Summery, Educating Lawyers Preparation for the Profession of Law, The Carnegie Foundation, 2007, 4. o.
http://archive.carnegiefoundation.org/pdfs/elibrary/elibrary_pdf_632.pdf (utolsó megtekintés: 2019. január 30.)

²⁸ Richard J. Wilson: *The Global Evaluation of Clinical Legal Education, More than a Method* 7. o.

A jogklinika módszertan nem újkeletű jelenség, Alexander I. Lyublinsky 1901-ben megjelent cikkében kifejtette, hogy a jogi egyetemek jogklinika programjának az orvosi képzés modelljére kellene épülnie, vagyis a hallgatóknak már az egyetemi évek alatt indokolt lenne szakmai gyakorlatot szerezniük, mégpedig úgy, hogy közben egy professzor vagy gyakorló jogász felügyeli a diákok munkáját.²⁹ Széleskörű alkalmazására azonban évtizedeket kellett várni, a jogklinikák anyaországának számító USA-ban ugyanis az 1960-as években indult meg a robbanásszerű elterjedésük. Mindez visszavezethető a kor szociális problémáira, például a vietnámi háború elleni tüntetésekre, polgári jogi demonstrációkra.³⁰ Napjainkban az amerikai jogi karok oktatásának szerves részét képezi a jogklinika, hiszen az európai jogi oktatással ellentétben nincs kötelező gyakorlati idő előírva a diploma megszerzéséhez, így a három éves képzés alatt a jogklinikán való részvétel lehetőséget biztosít a diákok számára, hogy az elméleti és a gyakorlati tudásukat is fejlesszék.³¹ Mi sem példázza ezt jobban, mint hogy a Harvardon a joghallgatók 78%-a vesz részt legalább egy jogklinika tevékenységben.³² Ezzel szemben Közép-Kelet-Európában a rendszerváltást követően, az 1990-es évek második felében integrálták be a tapasztalati, gyakorlati alapú oktatási formákat a tanrendbe.³³ Ebben a régióban Lengyelországot tekinthetjük az „arany szabványnak”,³⁴ mivel minden magán, egyházi és állami jogi karon létezik jogklinika, külön jogklinika alapítványt hoztak létre, amelyek feladata azon standardok kidolgozása, amelyek mentén a jogklinikáknak működniük kell, továbbá minden évben konferenciákat, workshopokat, illetve az oktatóknak szakmai továbbképzéseket szervez, valamint könyveket ad ki.³⁵ Habár hazánk is ebbe a régióba tartozik, ilyen sikerekről mégsem lehet beszámolni. Ugyan az elmúlt két évtizedben a legtöbb jogi kar próbálkozott jogklinikák létrehozásával, de bizonyos idő elteltével megszűntek, majd szerencsésebb esetben más profillal, ismételten létrejöttek. Ez alól egyedüli kivételt a szegedi jogi kar jogklinika programja képez, amely 2005-ös létrejötté óta megszakítás nélkül működik az egyetemen.³⁶

Jóllehet itthon is vannak törekvések a jogklinikák pozíciójának megerősítésére, mégis messze el vagyunk maradva a lengyel gyakorlathoz képest. A jogklinikák fejlődésének és elterjedésének dinamikája a különböző kontinenseken, sőt egyes esetekben egyazon földrész esetén is (lásd Európa) eltérő mértéket mutat, melynek ismertetése egy külön tanulmányt érdemelne. Mégis, ezzel a rövid

²⁹ Kálmán Renáta: Lengyel-magyar két jó barát, avagy a jogklinika programok összehasonlító elemzése, in: *Jog és Kultúra*, (szerk: Fejes Zsuzsanna), Szeged, 2018, 41. o.

³⁰ Zoll, Namysłowska-Gabrysiak: i.m. 46. o.

³¹ Clelia Bartoli: *Legal Clinics in Europe: for a commitment of higher education in social justice*, Diritto&Questioni Pubbliche, 2016, 48. o. hasonló felvetés olvasható Marta Skrodzka, Joy Chia, Eddie Bruce-Jones: The next step forward – The development of clinical legal education in Poland through a clinical pilot program in Bialystok, *Columbia Journal of East European Law*, Vol. 2:1, 2008, 71. o.

³² In-House Clinics: <http://hls.harvard.edu/dept/clinical/clinics/in-house-clinics/> (utolsó megtekintés: 2019. január 17.)

³³ Aksamovic, Genty: i.m. 428. o.

³⁴ Uo. 433. o.

³⁵ Tasks of the Legal Clinics Foundation: <http://www.fupp.org.pl/en/foundation/tasks> (utolsó megtekintés: 2019. január 10.)

³⁶ Tóth: i.m. 153. o.

történeti bevezetővel arra kívántam felhívni a figyelmet, hogy míg hazánkban újdonságként, alternatív módszerként kezeljük a jogklinikát, az USA-ban már a tanrend szerves részét képezi, és a hallgatók közel háromnegyede hagyja el úgy az egyetemet, hogy valamilyen jogklinikai tevékenységben vett részt.

3.2. A jogklinika módszertana. Elengedhetetlen annak tisztázása, hogy mit is értünk jogklinika módszertan alatt. Egységes definíció nem került elfogadásra, ezért két különböző, ugyanakkor rendkívül beszédes fogalom ismertetésével kívánom körülírni.

A European Network for Clinical Legal Education (továbbiakban: ENCLE) az alábbiak szerint határozza meg a jogklinika módszerét és célját: *„[a] jogklinika egy olyan jogi oktatásmódszertan, amely a tapasztalati tanuláson alapszik, így előmozdítja a tudást, a személyes készségeket és értékeket, valamint ezzel egyidejűleg elősegíti a társadalmi igazságot. Átfogó fogalomként magában foglalja a formális és informális oktatási módszereket és projekteket. Olyan oktatásmódszertani elemeket használ, amelyek hallgatóközpontúak, gyakorlatorientáltak, probléma-alapúak, interaktívak, ideértve, de nem kizárólag, hogy a hallgatók valódi ügyeken és szociális problémákon dolgoznak egyetemi oktatók vagy gyakorló jogászok felügyelete mellett. Ezen oktatási módszer célja, hogy fejlessze a szakmai attitűdöket, elősegítse a gyakorlati készségek elsajátítását, előmozdítsa a jogállamiságot, biztosítsa az igazságszolgáltatáshoz és a békés konfliktusrendezéshez való hozzáférést, valamint segítse a szociális problémák megoldását.”³⁷*

Annak ellenére, hogy a fogalom rendkívül összetett, mégis egyértelműen kiolvasható a jogklinikák korábban már említett kettős célja: oktatás és szociális igazságosság. Az oktatási céljának keretében a hallgatók elsajátítják a szakma gyakorlásához szükséges gyakorlati képességeket és a professzionális felelősséget (ez összhangban van a jelenleg hatályos képzési és kimeneteli követelményekkel, miszerint tudást és attitűdöt kell közvetíteni, képességet kell fejleszteni, illetve erkölcsi és szakmai felelősséget szükséges kialakítani), amely lehetővé teszi, hogy élő ügyfelek ügyeiben való közreműködés során az elméleti tudásukat gyakorlatival is kiegészítsék. Míg a szociális cél megvalósulásával a társadalom marginalizált, alulreprezentált csoportjainak biztosítanak jogi szolgáltatást. Az oktatási cél meglátásom szerint nem igényel részletesebb kifejtést, hiszen az egyetemnek, mint felsőoktatási intézménynek, elsődleges feladata a tudás, a képességek, attitűdök, valamint a szakmai felelősség diákok számára való átadása. Miként azt a korábbi fejezetekben bemutattuk, ahhoz, hogy ezen kulcsfontosságú kötelezettségének az egyetem eleget tegyen, a hagyományos, frontális oktatásról át kell térni egyéb, szakma-specifikus ismeretek megszerzését lehetővé tevő tanulási formákra. A szociális cél vonatkozásában az Európai Unió (továbbiakban: EU) oktatási minisztereinek 2007-es londoni konferenciáján megszületett az elhatározás, hogy *„[a] felsőoktatási intézményeknek döntő szerepet kell játszaniuk a szociális kohézió kialakításában, az egyenlőtlenség csökkentésében és a társadalom tudásának,*

³⁷ Definition of a Legal Clinic: <http://encle.org/about-encle/definition-of-a-legal-clinic> (utolsó megtekintés: 2019. január 17.) szerző saját fordítása

*képességeinek és kompetenciáinak fejlesztésében. A jogklinika oktatás tökéletes példa az egyetemek szociális kötelezettségeinek elszámoltatására.*³⁸ Következésképpen, azzal, hogy a fiatal joghallgatók olyan személyeknek segítenek az igazságszolgáltatáshoz hozzáférni, akik ezt más módon nem tudják elérni, egyrészt a szociális változások „ügynökeivé” válnak, másrészt saját maguk is megtapasztalhatják a közigazgatás kaotikus, sokszor ellentmondó világát, a jogszabályok különböző hivatalok, intézmények általi eltérő értelmezését. Mindezek következtében az emocionális képességeik, a kritikai gondolkodásuk, valamint a társadalmi felelősségvállalásuk, mint a képzési keretrendszerben előírt megszerzendő kompetenciák, fejlődnek.

Robert Condlin szerint a jogklinikáknak mikro és makro céljaik vannak. Mikro cél a diákok professzionális identitásának fejlesztése, a makro pedig a kritikai gondolkodás, melyet ő a jogklinikák legfontosabb céljaként definiált.³⁹ Egy jó jogásznak rendelkeznie kell azzal a képességgel, hogy napi gyakorlatában képes megkérdőjelezni és kritizálni az igazságszolgáltatás működését.⁴⁰

Míg a cél vonatkozásában a kettőség, addig a haszonélvezők tekintetében a hármasság (diák, ügyfél, egyetem) áll fenn. A diákok a „csinálva tanulás” által számos kompetenciát elsajátítanak, megismerik az élő jogot, valamint az etikai elvek gyakorlatbeli érvényesülését is megtapasztalják. Az ügyfél ingyenesen jut jogi segítséghez, amellyel hatékonyan hozzáférhet az igazságszolgáltatáshoz. Végezetül az egyetem kapcsán elmondható, hogy eleget tesz a képzési kimeneteli követelményekben meghatározottaknak azáltal, hogy az előírt kompetenciák elsajátításának lehetőségét biztosítja a hallgatók számára, a szociális szerepvállalását teljesíti, mind nemzeti, mind nemzetközi szinten kapcsolatot épít civil szervezetekkel, intézményekkel és más egyetemekkel.⁴¹ Továbbá feloldja a szakadékot az egyetem és a jogász világa között azzal, hogy az elmélet mellett gyakorlati tudást is közvetít a hallgatóknak. Mindemellett, a követelményrendszerhez való alkalmazkodás során az oktatók újfent átgondolják, hogy mit tanítsanak, és hogyan tegyék azt. Ez minőségbeli javulást eredményez a kurzusok szintjétől egészen a képzés egészére vonatkozóan, aminek eredményeként felkészült, etikus és felelősségtudatos fiatal jogászokat juttat a munkaerőpiacra.

A jogklinikák vonatkozásában egyértelműen látszik, miként tudja a kultúra a társadalmat szolgálni. Azzal, hogy az egyetemek a kutatás és tanítás mellé harmadik küldetesként a szociális fejlődéshez való hozzájárulás mellett köteleződtek el, jelentősen hozzájárulnak a következő EU program (2021-2027) prioritásainak meghatározásához is.⁴²

Az ENCLE definícióval szemben Richard J. Wilson nem egy összetett fogalmat, hanem hat olyan szempontot dolgozott ki, amelyeknek megléte esetén jogklinikáról

³⁸ Bartoli: i.m. 16. o.

³⁹ Linda F. Smith et al.: Risks and Rewards of Externships: Exploring Goals and Methods, *International Journal of Clinical Legal Education* Vol. 24. 2017, 61. o.

⁴⁰ Uo. 61. o.

⁴¹ Bartoli: 25. o.

⁴² Uo. 17. o.

beszélhetünk. Ezek az alábbiak: (1) egyetemi képzésbe integrált; (2) joghallgatók jogi szolgáltatást nyújtanak valós ügyfeleknek, vagyis jogi tanácsot, amellyel szakmai tapasztalatot szereznek; (3) a diákok munkáját egyetemi oktató vagy gyakorló jogász felügyeli; (4) ügyfelek nem engedhetik meg maguknak, hogy ügyvédet fogadjanak fel, vagy a közösség marginalizált csoportjához tartoznak; (5) a program egy elméleti felkészítő képzéssel indul; (6) a hallgatók kreditet kapnak érte.⁴³ A két meghatározás a jogklinikák duális természetét illetően megegyezik, a legjelentősebb különbség mégis abban áll, hogy a Wilson által kimunkált elemek fókuszáltan meghatározzák a jogklinikák egyetemi kereteken belüli működésének alapvető feltételeit. Így például, hogy a jogklinika a jogászképzésbe integrált kurzus, és a hallgatók kreditet kapnak munkájukért.

A fentebb ismertetett fogalmakat követően, melyek a jogklinikák célját és módszertanát szemléletesen körülhatárolták, érdemes kitérni a jogklinikák modelljeire és típusaira is. Az egyetem mellett civil szervezetek is létrehozhatnak jogklinikákat, azonban a felsőoktatási intézmények által működtetettek az elterjedtebbek, így az alábbi csoportosítás alapjául is az egyetem által alapított jogklinikák szolgálnak. A jogklinikával foglalkozók alapvetően három nagy modellt különítenek el: házon belüli (in-house) vagy más néven élő ügyfeles (live client); házon kívüli (externship) vagy más néven élő gyakorlati (live practice); illetve szimulációs (simulation-based) vagy más néven akta-alapú (files) jogklinikák. Nincs egységes álláspont abban a tekintetben, hogy a jogi ismereteket terjesztő jogklinikák (didactic clinic), amelyek a hétköznapi nyelvben street law-ként ismertek, külön modellnek tekintendők-e. Meglátásom szerint igen, mivel egyik fentebb nevesített modell jellemzőinek sem feleltethetők meg. Az alábbiakban az általam négyre bővített modellekről szólok.

A házon belüli jogklinikák esetén a diákok az egyetem falain belül találkoznak az ügyfelekkel, itt történik az interjúzás is.⁴⁴ Ezt követően a hallgatók az ügy szempontjából releváns joganyagot feldolgozzák, és kimunkálnak egy vagy akár több megoldási javaslatot, amelyet az oktatóval vagy gyakorló jogással való konzultációt követően az ügyfél részére továbbítanak. Ezzel szemben a házon kívüli jogklinikát választó diákok az egyetem falain kívül, egy civil szervezet, bíróság, ügyvédi iroda munkájába kapcsolódnak bele, egy ott dolgozó ügyvéd vagy bíró mellett. Az ilyen programok esetén nagyobb betekintést lehet nyerni az adott intézmény struktúrájába, működésébe is. Míg egyes házon belüli jogklinikák esetén azt lehet tapasztalni, hogy egy-egy ügytípusra fókuszálnak (menekültügy, női jogok, fogyatékkal élők jogai, fogyasztóvédelem stb.) többek között a költségek miatt, addig az externship jogklinikáknál az ügytípusok szélesebb palettájával találkozhatnak a hallgatók.⁴⁵

A szimulációs jogklinikák esetén a tanulóknak nincs közvetlen kapcsolata ügyfelekkel, hanem egy oktató által választott valós vagy fiktív ügyet dolgoznak fel. Ennek előnye, hogy a hallgatókat nem terheli felelősség a munkájukért, nem

⁴³ Richard J. Wilson: Training for Justice: The Global Reach of Clinical Legal Education, *Penn State International Law Review* Vol. 22:3, 2004, 423. o.

⁴⁴ Tóth Fruzsina: *A jogklinikai képzés módszertana* ELTE ÁJTK, 2017, 8-9. o.

⁴⁵ Bartoli: i.m. 35. o.

okoznak hibát vagy kárt, hiszen nincs igazi ügyfelük. Gyakorlatilag „biztonságos” környezetben, oktatói irányítás mellett szerezhettek tapasztalatot. Az ilyen típusú jogklinikáknak gyakran részei a különböző tárgyalás-szimulációk, mediációs és egyéb szóbeli és írásbeli kommunikációs technikák, illetve a szerepjátékok. Hazánkban egyre gyakoribbak azon jogesetmegoldó versenyek, ahol a hallgatók egy-egy jogászi hivatás „bőrébe bújva” (bíró, ügyvéd, ügyész), az elméleti tudásuk mellett, egyéb jogászi kompetenciájukat is próbára teszik, például érvelés technika.

Az ún. street law célja, hogy növelje, illetve javítsa a társadalom jogi kultúráját és jogi tudatosságát, például felvilágosítást ad az embereknek az őket megillető jogokról.⁴⁶ Ennek keretében a hallgatók iskolákba, börtönökbe, javítóintézetekbe stb. mennek, ahol előre kidolgozott, speciálisan az adott csoport szempontjából jogilag releváns előadást tartanak, például az iskolákban a diák- és gyermekjogokról. Habár nem egyetem által működtetett, mégis rendkívül jó projekt az UNICEF által kidolgozott Ébresztő-óra program, amelynek keretében az UNICEF munkatársai által kiképzett előadók, 4-12. osztályos diákoknak tartanak interaktív előadásokat a gyermeki jogokról, gyermekekkel szembeni erőszakról.⁴⁷ Habár a jogtudatot emelő jogklinikák nem konkrét ügyekben adnak jogi tanácsot, mégis fontosak, ugyanis széles körben adnak jogi segítséget azzal, hogy olyan témákról tartanak előadást, amely a közösség jelentős részét érinti vagy érintheti, például öröklési jog, fogyasztóvédelem.

A jogklinikákat, függetlenül az elhelyezkedésüktől (házon belüli vagy kívüli), az ügyek típusától (szimulációs vagy valós), egyéb szempontok szerint további típusokra lehet bontani, amely közül a legelterjedtebb a haszonélvezők vagy a téma szerinti csoportosítás. Ennek fényében, haszonélvezők szerint megkülönböztethetünk egyéni (individual) és közösségi (community) jogklinikákat, téma alapján pedig speciális ügýtípusú (specialized) jogklinikákat.⁴⁸

Az egyéni jogklinikák esetén a diákok, melyet a neve is előrevetít, egy bizonyos ügyben egy konkrét személynek adnak jogi tanácsot vagy képviselik hatóság, bíróság előtt az ügyfelet. Ilyen esetben az ügyek széles választéka kerülhet a jogklinikához, szociális jogtól büntető jogon át egészen a munkajogig.

A közösségi jogklinikák a közösség szükségleteinek visszajelzései alapján, speciálisan meghatározott területre fókuszálva adnak jogi tanácsot, felvilágosítást. Ez egy „win-win” megoldás. A diákok rálátást kapnak a leghátrányosabb helyzetben lévők problémáira, a közösség pedig segítséget kap azáltal, hogy érdekeik jobban, intézményi keretek között lesznek képviselve.⁴⁹ Példaként szolgálhat a lakhatási szegénységben élők érdekeinek érvényesítése, amelyet az ELTE jogi karának Utcajogász Egyesülettel közösen működtetett Utcajogász jogklinikája lát el.⁵⁰

⁴⁶ Andrzej Swiatlowski: Place of 'Clinic Programmes' of the Street Law in legal clinical education in Poland, *Klinika Czasopismo Uniwersyteckiej Poradni Prawnej Uj*, Nr. 2 (3) 2000, 36. o.

⁴⁷ Ébresztő-óra <http://ebresztoora.unicef.hu/> (utolsó megtekintés: 2019. január 30.)

⁴⁸ Bartoli: i.m. 36. o.

⁴⁹ Uo. 36. o.

⁵⁰ Tóth Fruzsina: i.m. 10. o.

Végezetül, a meghatározott ügytípusokra specializált jogklinikák, amelynek elnevezése is sugallja, hogy a jogklinikák akár költségvetési szempontból, akár a közösség szükségletei alapján csak az általuk kijelölt típusba tartozó esetekben járnak el, például diszkrimináció, menekültügy, gyermekjogok, egészségügyi jog, munkajog. Azon egyetemek, akik specializált jogklinikát működtetnek, lehetővé teszik a hallgatók számára annak eldöntését, hogy milyen ügyekben vegyenek részt. Ez kimondottan azon diákok vonatkozásában lehet hasznos, akik már az egyetemi éveik alatt tudják, hogy mely jogterületen kívánnak elhelyezkedni a diploma megszerzése után. Így például, aki tudja, hogy olyan ügyvédi irodánál szeretne elhelyezkedni az egyetemet követően, amely polgári és családjogi ügyekkel foglalkozik, az erre a területre specializálódott jogklinikát választhatja. Az itt folytatott munkájával egyrészt olyan tudásra tehet szert, amit a hagyományos képzésben nem kapna meg, másrészt már az adott területre vonatkozóan szerzett tapasztalatával előnyben van azokkal szemben, akik nem végeztek, vagy nem erre specializálódott jogklinikát végeztek.

A fentebb ismertetett modellekből, típusokból is látható, hogy rendkívül széles választék áll a jogi karok előtt a jogklinikák vonatkozásában. Minden jogi kar megtalálhatja a profiljába illő, számára kedvező formát. Felmerül a kérdés, hazánkban miért nem terjedt el a jogklinika programok alkalmazásának gyakorlata. A kérdés megválaszolásához érdemes megnézni azon tényezőket, amelyek megnehezítik vagy akadályozzák e tapasztalati, gyakorlati tanulási forma bevezetését.

Az egyik ok lehet az oktatói hiány, vagy a korábban már említett oktatói túlerheltség, melynek következtében azon tevékenységeikről mondanak le az oktatók, amelyek időigényesek vagy a karrierjükben, az előrelépésben nem bírnak jelentőséggel. További indok lehet az alternatív oktatási módszerek népszerűtlensége. Egyes oktatók ugyanis elkötelezettek a hagyományos, doktrinális alapú oktatás mellett. Problémát okozhat az anyagi támogatások hiánya is. Számos európai jogklinika a Ford Alapítvány támogatásának köszönhetően jöhetett létre, például a Palacky Egyetem jogklinikája Olmützben.⁵¹ A Bartoli által végzett kérdőíves kutatás eredménye szerint a jogklinikák 60%-ának költségeit az egyetem állja, 26% kap támogatást alapítványtól vagy magánszemélytől, 13% helyi vagy nemzeti kormányzati szervtől, míg 6% kap uniós támogatást.⁵² Természetesen vannak átfedések a támogatások között, egyes jogklinikák a költségeiket ugyanis több forrásból finanszírozzák. Ugyanakkor, a gazdasági, anyagi instabilitás okán több jogklinika is megszűnt, példának okáért a Maastrichti Egyetem jogklinikája, amely 1988 óta működött, de 2015-ben kénytelen volt bezárni kapuit.⁵³

További gond, hogy az egyetem részéről nincsenek kellőképpen elismerve, annak ellenére, hogy jelentős elköteleződés kell mind a diákok, mind az oktatók részéről egy ilyen programban való részvételhez. A hazai egyetemeken jelenleg még fakultatív tárgyként teljesíthető jogklinikák után a diákok ugyanannyi kreditet

⁵¹ Aksamovic, Genty: i.m. 432. o.

⁵² Bartoli: i.m. 49. o.

⁵³ Uo. 95. o.

kapnak, mint azon kurzusok után, amelyet pusztán jelenléttel lehet teljesíteni. Holott a jogklinikás diákok a félév során számos ügyféllel konzultálnak, több jogi problémában adnak tanácsot, amelyek jelentős kutatómunkát igényelnek. Az oktatóknak egy teljesen új módszertant kell elsajátítaniuk, valamint rendszeresen a hallgatók rendelkezésére kell állniuk, amikor konzultációt kérnek egy előttük lévő ügyben. Az egyetem falain kívülről is érkezik ellenállás, például Lengyelországban az ügyvédi kamara kezdetben nem támogatta a jogklinikákat, mivel versenytársat látott bennük.⁵⁴ Végezetül, de nem utolsó sorban, jogszabályi akadályai is lehetnek a jogklinikák működésének, ugyanis a hallgatók tevékenysége a tanácsadáson túl kiterjedhetne különböző hatóságok, bíróságok előtti képviseletre is, ám ennek eljárásjogi hátterét rendezni lenne szükséges. Ilyen esetekben elengedhetetlen az ingyenes jogi tanácsadással foglalkozó jogszabály(ok)ba a jogklinikákat, mint jogi tanácsadást és képviseletet szolgáltató intézményeket beemlenni. Erre Lengyelországban 2016-ban sor került.⁵⁵ Hazánkban az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvény 2.§-a felsorolja azon tevékenységek körét, amelyet kizárólag ügyvédek végezhetnek, ezzel monopolhelyzetet biztosítva számukra. Ilyen tevékenység például a jogi képviselet ellátása, jogi tanácsadás, okiratszerkesztés. Így azon jogklinikák, amelyek élő ügyfelek valódi ügyiben adnak jogi tanácsot, annak érdekében, hogy ne szegjék meg a fentebb nevesített jogi előírást, a jogklinikák képzés oktatási célját helyezik előtérbe. Vagyis a jogi tanácsadással a hallgatók elsődlegesen nem a kliensek igazságszolgáltatáshoz való hozzáférést segítik, hanem saját kompetenciáik fejlesztésére helyezik a hangsúlyt. E fentebbi ellentmondásos helyzetet némiképp orvosolhatja, ha a jogi egyetem a jogi segítők névjegyzékébe való felvételét kéri. A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény ugyanis lehetőséget biztosít arra, hogy az egyetemek jogi segítők feladatát lássanak el. A jogi segítők névjegyzékben jelenleg azonban egyetlen egyetem sem szerepel.

Az egyes nehezítő, akadályozó körülmények körét tovább lehetne sorolni, ugyanakkor, az ismertetett tényezők is kellően jól példázzák, mennyi komponensen múlhat a jogklinikák módszertan bevezetése, alkalmazása vagy éppen megszűnése.

4. Záró gondolatok

A jogászképzés megreformálása hazánkban egyre sürgetőbb feladat. A frontális oktatást részben vagy egészben fel kell váltania a tapasztalati, gyakorlati alapú tanulási formáknak. A képesítési keretrendszerben előírt kompetenciák elsajátításához a tanárközpontú oktatásnak diákközpontúvá kell válnia. A tapasztalati, gyakorlati tanulási formák lehetőséget teremtenek a képzési kimeneti követelményként meghatározott tudás és attitűdök közvetítésében, a képességek

⁵⁴ Izabela Krasnicka: Legal Education and Clinical Legal Education in Poland, *Journal of Clinical Legal Education*, Vol. 13., 2008, 51. o.

⁵⁵ In January 2016, free legal assistance will be launched throughout Poland <https://www.premier.gov.pl/en/news/news/in-january-2016-free-legal-assistance-will-be-launched-throughout-poland.html> (utolsó megtekintés: 2019. január 19.)

fejlesztésében, illetve a szakmai és erkölcsi felelősség elsajátításában. A lehető legtöbb alternatív módszert kell a tanrendbe beépíteni, például jogklinika, tárgyalás-szimuláció, szerepjáték, vitakör, annak érdekében, hogy valamennyi kompetencia fejleszhető legyen. A menet közben tanulás, amely módszert oly sok szakember hasznosnak tart, a kulcs ahhoz, hogy ez az átállás megtörténjen.

Az USA példája is mutatja, hogy a jogi karok néhány évtized alatt teljes egészében integrálták a jogklinikai módszertant a tanrendjükbe. A hallgatók háromnegyede végez legalább egy jogklinika kurzust a tanulmányai során, így az USA-ban már nem igazán tekinthető alternatív, vagy ahogy Kadocsa nevezte, atipikusnak ezen tanulási forma, sokkal inkább ez vált a hagyományos, megszokott módszertanná. Élő ügyfeles joglinikák nem csak oktatási eredményeket tudnak elérni, hanem azáltal, hogy a társadalom alulreprezentált csoportjának adnak a diákok jogi segítséget a szociális igazságosság, mint cél is megvalósul. Természetesen hazánk előtt még hosszú az út, néhány évtizedes lemaradásunkat nem lehet egyik napról a másikra pótolni, ugyanakkor, a hazai jogi egyetemek törekvései, illetve az egyes oktatók elhivatottsága a joglinikák bevezetésére, bizakodásra ad okot.

A változások során az egyetemeknek kooperálni kell a munkáltatói oldallal, hiszen a végzett jogászokkal nekik kell majd együtt dolgozniuk. Következésképpen, ha a kereslet nem találkozik a kínálattal, az egyetemek és a gyakorló jogászok közötti szakadék nem szűnik meg. A joglinikák szociális céljával az ügyfelek joghoz és az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférése valósul meg.
